

u naslovu knjige istaknuo pojam *bioetike*. On omogućuje dvostruko proširenje: tematsko/problemsko (pitanja koja se tiču i ljudskih bića i ne-ljudskih bića, odnosno prirode u cjelini), te metodološko (interdisciplinarnost i pluriperspektivnost).

Iako autor u uvodniku jasno ističe da je knjiga nastala na temelju njegovih ranijih radova, te tvrdi da je “fragmentarna” i “reproduktivna”, potonju samoocjenu smatram prestrogom, kao što podnaslov knjige smatram preskromnim, jer se ne radi o pukom prikazu okolišne problematike u bioetičkom kontekstu, a pogotovo ne samo o *pokušaju* prikaza. Knjiga, naime, nudi mnogo više.

Krznarov *Bioetički mozaik* nesumnjivo obogaćuje našu znanstvenu, osobito bioetičku literaturu. Osim toga, ova knjiga može biti korištena kao visokoškolski udžbenik. No, sadržaj ove knjige i njezina “upotrebljivost” nipošto se ne iscrpljuju s tom ulogom. Sasvim je sigurno da ova knjiga zadovoljava i širi krug čitatelja, bilo da se radi o onima kojima je potreban formalno sažet a sadržajno obuhvatan uvod u bioetiku, bilo onima koji su u nju već manje ili više upućeni, ali im nedostaje sintetički prikaz bioetičke problematike.

Hrvoje JURIC

GLOBALNA POVIJEST OKOLIŠA: OD 10000. PR. KR. DO 2000. N. KR / IAN G. SIMMONS ; S ENGLESKOGA PREVEO DAMJAN LALOVIĆ, ZAGREB : DISPUT, 2010, XIX, 306 STR., PRIJEVOD DJELA: GLOBAL ENVIRONMENTAL HISTORY

Knjiga *Globalna povijest okoliša* prvo je hrvatsko izdanje britanskog autora Iana Simmonsa koje je tiskano dvije godine nakon izvornika u izdanju Izdavačke kuće Disput. Knjiga je postala novi spoznajni doprinos ekološkoj historiografiji obuhvaćajući pritom razdoblje, kako stoji u samom podnaslovu knjige, od 10 000 pr. Kr. do 2000. n. Kr. Autor se, dakle, odlučio za kronološki pristup tematici, naglašavajući pritom važnost knjige kao knjige povijesti u kojoj nudi prikupljene podatke počevši prapovijesnim razdobljem i završavajući suvremenim dobom. Simmons upotrebom kronološkog nizanja i komparacije kroz razdoblja ljudske povijesti nastavlja praksu dosadašnjih istraživača povijesti okoliša budući da je takav kronološki prikaz primjenjen u, primjerice, francuskih ekohistoričara Roberta Delorta i Francoisa Waltera u prijevodu knjige *Povijest europskog okoliša*. No, potrebno je naglasiti kako ovakav pristup, za koji se autor odlučio daje potrebiti okvir za lakše praćenje promjena u okolišu. Autor već u samom pogovoru naglašava potrebu drugačijeg pristupanja proučavanju povijesti okoliša kao i odsutstvo namjere u ukazivanju na metodologiju bavljenja okolišem. Dakle, iako se Simmons kronološkim nizanjem, predmetom istraživanja ne izdvaja od prirodoslovnih, humanističkih ili društvenih istraživača ove tematike, potrebno je naglasiti kako je riječ o knjizi koja nudi cjeloviti pregled najvažnijih promjena u okolišu i pruža uvid u autorovo opsežno istraživanje i uloženi trud u predočavanju svojevrsnih “enciklopedijskih” podataka. Nadalje, knjiga objedinjuje materijalni svijet i svijet ideja usredotočujući se na jednu značajnu imenicu koja može egzistirati u oba svijeta – energiju. Simmons vidljivo koncentrira svoje napore na prikaz etapa tehnološke evolucije koje dopijevaju u prvi plan zbog jasne orijentacije autora na izvore energije i ljudske zaokupljenosti njome, ali ne zanemaruje, iako u manjoj mjeri opisuje, utjecaj prirode na čovjeka. Svojevrsnu simbiozu prirode i čovjeka, Simmons je objedinio u slikovnim prikazima koje donosi na početku svakog poglavlja čime je izgleda, želio naglasiti njegovim riječima, nedovoljnu razjašnjenu vezu i mogući ključ u promišljanju odnosa čovjeka s prirodom. Čak štoviše, autor se od slikovnih prikaza ne odvajajući te u svakom poglavlju ne propušta dati komentare svojih slikovnih

prikaza potencirajući njihovu važnost u posljednjem u kojem naglašava njemu najvažnije slikovne prikaze - orgulje i umjetninu *Kraj dvadesetog stoljeća*.

Knjiga je konceptualno podijeljena na šest poglavlja, s brojnim zasebnim cjelinama unutar poglavlja, prologom i proslavom autora u kojem dodatno pojašnjava svoje interese prilikom pisanja ove knjige, te pogovorom urednice izdanja Borne Fürst-Bjeliš koja uz razmatranja o samoj Simmonsovoj knjizi nudi i prikaz povijesti povijesti okoliša. Sistematiziranom iznošenju problematike pridonose tablični prikazi potrošnje energije, točnije ljudskog konzumerizma i jasnog utjecaja na okoliš te dodatno potkrijepljuju izrečeno, dok tumač pojmova na kraju knjige olakšava čitatelju koji nije upoznat s korištenim pojmovima praćenje teksta i njegovu interpretaciju.

Slikom orgulja u Lubecku Simmons gradi metaforu za svoje prvo poglavlje *Rezonancije*, želeći naglasiti mnogobrojne titraje, ali i različite zvukove, napose znanstvene. Simmons ukazuje na početak prenošenja energije sa sustava, okoliša, na čovjeka i njihovo međusobno djelovanje, ali i prenošenje znanja između pojedinih humanističkih i prirodnih znanosti. Samim naslovom ukazuje na središnje pitanje svoje knjige – važnost omjera energije gubitaka i ukupne energije u sustavu te njene dostatnosti. Nadalje, naglašavajući povezanost čovjeka i okoliša te utjecaj čovjeka na sam okoliš, pojašnjava kako bi se svijet mijenjao i bez čovječanstva, no ljudi su uzrokovali mnoge promjene koje odstupaju od prirodnih.

Crtežom sove autor započinje svoje kronološko izlaganje, najavljujući pojavu čovjeka u svom drugom poglavlju knjige *Sakupljači-lovci i njihov svijet*. Kada se govori o utjecaju ovih ljudskih skupina na okoliš, treba naglasiti kako oni, riječima Tomislava Markusa (Markus, 2010) imaju „*po svim objektivnim kriterijima (čisti okoliš, divljina i dugoročna održivost) daleko najbolju ekološku bilancu od svih ljudskih društava*”. Simmons ne pobija navedenu općeprihvaćenu tvrdnju već u prilog tome navodi kako sakupljači-lovci nisu promijenili oko 70% površine planeta vjerojatno zbog niske gustoće naseljenosti (0,025 st/km²), korištenja oruđa i oružja u lovu, zbog krčenja teritorija te češćih klimatskih promjena. No, autor ostavlja prostor za manevar ističući kako se često naglašava njihov suživot s prirodom iako se radilo o različitim skupinama koje nisu uvijek prakticirale suživot s prirodom te nadodaje kako je oruđe sakupljača-lovaca bilo u velikoj mjeri sredstvo za spoznavanje prirode, a ne kontrolono sredstvo i ostavlja otvorenu mogućnost njihove intervencije u okoliš. (v. Simmons, 2010:49)

Rečnicom „*Nema boga ravna vlastitom želucu*” koja je ujedno i zaseban naslov u novoj cjelini Predindustrijska poljoprivreda, Simmons započinje svoje obrazlaganje o povijesti razvoja poljoprivrede. Pojam domestikacije uvodi slikovnim prikazom „*Car Inka pjeva s ljamom*” naglašavajući istovremeno pristup i odnos sjedilačkih kultura prema životinjama. Način života razvija potrebu za proizvodnjom hrane i time društvo sakupljača postaje društvo proizvođača hrane čime u većoj mjeri počinje utjecati na promjenu okoliša. Simmons uzima za činjencu kako je društvo na sjedilački način života i poljoprivredu primorala promjena klime, ali i porast stanovništva, pozivajući se pritom na stajališta drugih istraživača. Navodeći tehnike gospodarenja, naglašava uspoređujući s današnjom, slabi utjecaj tadašnje tehnike na okoliš, no ne zanemaruje podatak o nestanku određenih vrsta, poput primjerice šumskog goluba na Barbadosu zbog razvoja pojedinih poljoprivrednih vrsta. Nadalje, ukazuje na postupnu intervenciju čovjeka u okoliš i njegovu želju da okoliš prilagodi sebi, bez razmišljanja o posljedicama koje je čovjek rješavao usput. Svekoliko povećanje dovelo je do povećanja potrebe za energijom koja je bila dvosjekli mač samoj ljudskoj vrsti, budući da je toplina pogodna za razvoj različitih bolesti kojih je bilo u srednjovjekovnom gradu. Društvo još uvijek iskorištava sunčevu energiju, no u razdoblju nakon 1750., koja je Simmonsu početak inudstrijalizacije, naglasak je na novim izvorima energije.

Industrijski svijet, peto je poglavlje u kojem autor obuhvaća razdoblje od 1750. do 1950., u kojem je središnje pitanje iskorištavanje prirodnih resursa, ugljena i zemnog plina. Poglavlje ukazuje

na temelju značajku industrijske ere: ljudsku sposobnost da tokove Sunčeve energije nadopuni energijom fosilnih goriva (v. Simmons, 2010:123), posebno kada su se mogućnosti iskorištavanja fosilnih ugljikovodika raširile zapadnim svijetom. Industrijalizacija i tehnološke promjene, a potom energija, povećanje stanovništva, potreba za hranom utječu na čovjeka u toj mjeri da on zaboravlja kako prirodni svijet kojim je okružen nije u stanju ravnoteže. U ovom poglavlju Simmons jasno ne kritizira ljudsku nebrigu za okoliš što izraženije čini u posljednjem, no na kraju svakog poglavlja ne propušta priliku za komparaciju i ukazivanje na male promjene u vidu poboljšanja razmišljanja o okolišu: svijet nakon malog ledenog doba oko 1560. počinje promišljati o okolišu, ljudska vrsta za klimatske anomalije okrivljava vještice (v. Simmons, 2010:116-117), sječa šuma na strmim padinama je zabranjena u sedamnaestostoljetnom Japanu (v. Simmons, 2010: 93). Rečnica koju je Simmons izrekao govoreći o kongresima o ekologiji koji su nedostavno pridonijeli razvoju svijesti o uništavanju okoliša i njegovom očuvanju budući da još *uvijek postoji očekivanje da može biti više svega, da su sva ograničenja samo privremena, a i da će se rješenja problema najvjerojatnije naći u znanosti i tehnologiji* (Simmons, 2010: 179), vjerojatno je jedina oštra kritika u ovom poglavlju.

- *Provocateur – that's exactly (the artist as a provocateur, fh). To provoke means to evoke something. By making a sculpture with fat or a piece of clay I evoke something. I ignite a thought within me – a totally original, totally new thought that has never yet existed in history, even if I deal with a historical fact or with Leonardo or Rembrandt. I myself determine history – it is not history that determines me... ..every man is a potential provocateur* riječi su to Josepha Beyusa (Kuoni, 1993:86), umjetnika čije je umjetničko djelo najavilo ujedno i pretposljednje poglavlje ove knjige *Postindustrijska era* koju karakteriziraju ratovi za naftu, povećanje stanovništva, potreba za hranom, porast tehnologije. Baš kao što je Beyusovo, prema Simmonsu najveće umjetničko djelo “7000 hrastova” (umjetnik zahtijevao sadnju sedam tisuća stabala u paru sa stupom od bazalta) ukazalo na potrebu aktivnog očuvanja prirode, tako je i ovo poglavlje upozorilo na potrebu obuzdavanja ljudske potrebe za energijom i činjenicu kako je nakon osamdesetih počelo zanimanje za obnovljive izvore energije. U ovom poglavlju, Simmons je angažiraniji, retoričko uvjerljiviji nudeći potencijalna rješenja u svojoj potrazi za *okolišnim gradom: Da bi se gradivi i golema područja na koja oni utječu mogli učiniti boljim za ljude i za planet, potrebno je poduzeti nekoliko različitih stvari. Gradovi mogu uskladiti potrošnju s realnim potrebama, proizvoditi više vlastite hrane i energije i upotrebljavati mnogo više otpada u sklopu programa koji se obično svrstavaju u rubriku održivosti.* (Simmons, 2010:210) i kritičan ističući kako su pojedini gradovi izrazili zelene ambicije, no do 2000. nije se pojavio nijedan *okolišni grad*. Razdoblje u ovom poglavlju, od 1950. do 2000. Simmons označava kao vrijeme intenzivnijih mjerenja i diseminacije znanja o svakovrsnim promjenama ekosustava, što je dovelo do proširenja i pomaka u načinima na koje ih razumijemo i tumačimo. (v. Simmons, 2010: 265)

Nema dakle nikakva Zaključka (Simmons, 2010:238) rečenica izrečena u posljednjem poglavlju upućuje na nove teme koje se javljaju i koje će se pojaviti u proučavanju povijesti okoliša. Ovo poglavlje predstavlja slobodnije razmišljanje o temi okoliša i produbljivanje već izrečenih stavova. Radi se, dakle, o komentarima ili bolje rečeno proširenim osvrtima na prethodna poglavlja. Ovdje, autor otvara temu poimanja okoliša, prirode, divljine s lingvističkog aspekta, propituje važnost religije i njen utjecaj na očuvanje okoliša te ističe kako su pojedina religijska stajališta ipak pridonosila zaštiti te da su religije imale svoj stav prema prirodi koji nije bio podjednak u svim povijesnim razdobljima. To predstavlja odmak od stavova, primjerice Lynn White, na koju referira u knjizi (v. Simmons, 2010:109), a koja ostaje pri tvrdnji kako je kršćansko mišljenje favoriziralo tehnologiju te je stoga bilo temelj ekološke krize dvadesetog stoljeća. Bez optužujućih nota o navedenom, Simmons nastavlja prema završetku posljednjeg poglavlja ističući važnost prirodnih znanosti smatrajući ih izravno najzaslužnijima za utemeljenje intenzivne brige za okoliš nakon 1950. (v. Simmons, 2010:272).

Pritom ne zaboravlja istaknuti kako najvažnijim dugoročnim otkrićem povijesnih proučavanja smatra promjenu pretpostavki poput onih da su svi ekosustavi bili u stanju netaknutosti dok se na njih nije svalila intenzivna poljoprivreda. (Simmons, 2010:266) Završava gotovo didaktičnim tonom o prihvaćanju sve bržih promjena u okolišu, o potrebi da ljudska vrsta postane svjesna kako su sustavi dotjerani do granica obnovljivosti i nepovratno promijenjeni. Gotovo poučnom mogao bi se označiti dio Simmonsove rečenice: *Sada smo naučili da naši postupci mogu uzrokovati fluktuacije gotovo nezamislivih amplituda* (Simmons, 2010:274) koja zaokružuje knjigu o globalnoj povijesti okoliša i dopušta autoru određeni stupanj subjektivnosti usred mnogobrojnih zastupljenih empirijskih podataka.

Aleksandra ĐURIĆ

ŠTO JE POVIJEST OKOLIŠA? / J. DONALD HUGHES ; S ENGLESKOGA PREVEO DAMJAN LALOVIĆ, ZAGREB : DISPUT, 2011, 200 STR., PRIJEVOD DJELA: WHAT IS ENVIRONMENTAL HISTORY?

Donald Hughes, profesor povijesti na Sveučilištu u Denveru, jedan od osnivača Američkog društva za povijest okoliša/American Society for Environmental History kao i jedan od vodećih povjesničara okoliša čija su djela prevedena na španjolski, švedski, finski, japanski jezik dobio je svoj prijevod i u nas. Iako je njegova ranija produkcija, posebno knjiga *An Environmental History of the World: Humankind's Changing Role in the Community of Life* mnogo poznatija, knjiga koja je svoje prvo izdanje u svijetu doživjela 2006. pod nazivom *What is environmental history?* pristupa povijesti okoliša na jednostavan način pružajući pritom, u svojih sedam poglavlja, sistematizaciju znanja o povijesti okoliša te istovremeno funkcionira kao priručnik o povijesti okoliša. Knjiga predstavlja i odmak od njegovih prijašnjih istraživanja, budući da su Hughesovi primarni interesi grčka kultura i Pacifik. Nadalje, knjiga je njegov odgovor na vlastito pitanje postavljeno prilikom intervjua prošle godine: *How to provide students with a wide historical background without evaporating into generalities? How to investigate key episodes without getting lost in details? In writing world history or large regional history, I decided to combine a general narrative with particular case studies that illustrate major issues.* (Cioc i Miller, 2010.).

Sljedeći vlastite zakone o jednostavnosti pisanja, autor u prvom poglavlju započinje definiranjem povijesti okoliša smatrajući je *vrstom povijesti koja teži razumijevanju života, rada i mišljenja ljudskih bića u odnosu na ostalu prirodu kroz promjene koje donosi vrijeme* (Hughes, 9) Navedena definicija predstavlja potrebu za jasnoćom samog Hughesa koji je 2001. izjavio kako povijest okoliša predstavlja odnos čovjeka i prirode (*The study of human relationships through time with the natural communities of which they are a part in order to explain the processes of change that affect that relationship.*) Iako ne postoji jedinstvena definicija povijesti okoliša, na što ukazuju brojne definije počevši od Donalda Worstera 1988. (*Environmental history is the interaction between human cultures and the environment in the past.*), do Johna McNeilla 2003. (*...the history of the mutual relations between humankind and the rest of nature*), Hughes se ne zadržava na daljnjem pojašnjavanju definicije već se trudi pokazati povijest okoliša kao vrijednu disciplinu tretirajući time povijest okoliša kao jednu od subdisciplina povijesti. Hughes postavlja povijest okoliša u odnose s drugim disciplinama koje bi trebale opravdati i ovjeriti njeno postojanje. Ono što najviše dolazi do izražaja jesu autorovi naponi da povijesti okoliša prida pojam interdisciplinarnosti na najvišoj razini citirajući

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VII. / Broj 7
Zagreb - Samobor 2011.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Sekcija za gospodarsku povijest Hrvatskog nacionalnog odbora za povijesne znanosti Zagreb
(moderator: Hrvoje Petrić)

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksandić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Močanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (*Zagreb, Hrvatska*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula, Hrvatska*), Zrinka Blažević (*Zagreb, Hrvatska*), Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb, Hrvatska*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), (Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil İnalçik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetić (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci, Hrvatska*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb, Hrvatska*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb, Hrvatska*), Ivan Mirnik (*Zagreb, Hrvatska*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb, Hrvatska*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb, Hrvatska*), Marko Šarić (*Zagreb, Hrvatska*), Mladen Tomorad (*Zagreb, Hrvatska*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Hrvatska*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek, Hrvatska*)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak i prijelom/ Layout and print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2011.

Adresa uredništva / Mailing address:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@inet.hr

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije

PRIKAZI KNJIGA

Gyulai Eva, Horvath Zita, Turbuly Eva, Gospodarstvo i društvo međimurskog vlastelinstva u 17-18. stoljeću (Andreja Talan)	140
Joan Dunayer, Specizam, Diskriminacija na osnovi vrste (Tomislav Krznar)	142
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 17 (Tomislav Krznar)	145
Podravina, Časopis za multidisciplinarna istraživanja, vol. IX, broj 18 (Tomislav Krznar)	148
Tomislav Krznar, Bioetički mozaik (Hrvoje Jurić)	150
Ian G. Simmons, Globalna povijest okoliša: od 10000. pr. Kr. do 2000. n. Kr. (Aleksandra Đurić)	151
J. Donald Hughes, Što je povijest okoliša? (Aleksandra Đurić)	154
Zapisnik franjevačkog samostana u Našicama. Knjiga I (1739. – 1787.) (Danijel Patafta)	156
Slaven Bertoša, Osebjuno mjesto austrijske Istre: Lupoglavski kraj u srednjem i novom vijeku (Igor Eterović)	158
Radovi Zavoda za znanstveni rad u Varaždinu, br. 22 (Iva Potočnik)	161
Historia Varasdiensis. Časopis za varaždinsku povjesnicu br. 1 (Iva Potočnik)	162
Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, br. 42 (Igor Razum)	163
Prostorno planiranje u Jugoistočnoj Europi (Do Drugog svetskog rata) (Marko Šarić).....	165
Molve – ljudi, selo i okoliš u dugom trajanju, društvo za povjesnicu i starine (Dragutin Feletar)	168
ZNANSTVENI SKUPOVI	170
UPUTE SURADNICIMA / INSTRUCTIONS TO CONTRIBUTORS	179

Popis suradnika u časopisu »Ekonomska i ekohistorija«, broj 7 (2011.):**Karl Kaser**, Universität Graz**Drago Roksanđić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Daniel Barić**, Université François-Rabelais, Tours**Hrvoje Petrić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Zoltán Hajdú**, Centre for Regional Studie, Hungarian Academy of Sciences, Pečuh**Mira Kolar-Dimitrijević**, Draškovićeve 23, Zagreb**Harald Heppner**, Universität Graz**Nataša Kolar**, Pokrajinski muzej Ptuj – Ormož**Željko Holjevac**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Igor Žiberna**, Filozofska fakulteta, Univerza v Mariboru**Mirela Slukan Altić**, Institut društvenih znanosti Ivo Pilar Zagreb**Ljudevit Tropan**, Hrvatske vode Zagreb**Andreja Talan**, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Tomislav Krznar**, Veleučilište u Karlovcu**Hrvoje Jurić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Aleksandra Đurić**, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti**Dragutin Feletar**, član suradnik HAZU, Zagreb-Koprivnica**Daniel Patafta**, Katolički bogoslovni fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Igor Eterović**, Lovran**Iva Potočnik**, Varaždin**Igor Razum**, student, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Marko Šarić**, Filozofski fakultet, Sveučilište u Zagrebu**Vladimir Šadek**, Koprivničko-križevačka županija**Csaba G. Kiss**, Sveučilište Eötvös Loránd u Budimpešti**Vjeran Kursar**, Filozofski fakultet, Zagreb

Ekonomsku i ekohistoriju referiraju:

HISTORICAL ABSTRACTS, ABC CLIO Library, Santa Barbara, California, USA

AMERICA: HISTORY AND LIFE, Washington, USA

JOURNAL OF ECONOMIC LITERATURE (JEL), Pittsburgh, USA

CENTRAL AND EASTERN ONLINE LIBRARY, Frankfurt am Main, Deutschland

ECONLIT - AMERICAN ECONOMIC ASSOCIATION, Nashville, USA